

35 lat gniazdowania pójdzki *Athene noctua* w tym samym budynku

Little Owl *Athene noctua* breeding in the same building for 35 years

Gustaw Schneider

Górnośląskie Koło Ornitologiczne
pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom
e-mail: gutek.orn@interia.pl

Szymon Beuch

Pracownia Badań Ornitologicznych
Muzeum i Instytut Zoologii PAN
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Pójdzka *Athene noctua* jest gatunkiem sowy występującym powszechnie w niemal całej Europie poza Irlandią, Skandynawią i północną częścią Rosji (van Harxen i in. 2020). W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat zaznaczył się wyraźny spadek liczebności gatunku w wielu europejskich krajach, szczególnie dostrzegalny w środkowej części kontynentu oraz na północnym skraju zasięgu występowania. Pójdzka wycofała się z wielu wcześniej zasiedlanych obszarów Niemiec i Czech (Gotschalk i in. 2011, Poprach i in. 2018), a jej populacja zasiedlająca Austrię, Danię czy Litwę jest obecnie na skraju wymarcia (Sunde i in. 2009, van Harxen i in. 2020). Spadek liczebności objął także kraje Europy południowej, np. Hiszpanię i Portugalię, gdzie warunki klimatyczne

oraz nadal powszechne ekstensywne rolnictwo powinny sprzyjać pójdzce (Tome i in. 2004, Zabala i in. 2006, van Harxen i in. 2020). Negatywny trend obserwuje się również w Polsce. Populacja lęgowa na przełomie XX i XXI w. była oceniana na ok. 1000–1500 par (Grzywaczewski 2006), natomiast w latach 2013–2018 już na ok. 500–1000 par (Chodkiewicz i in. 2019). Również na Górnym Śląsku była kiedyś gatunkiem bardziej rozpowszechnionym i liczniejszym niż obecnie. Np. na przełomie lat 1980. i 1990. w granicach administracyjnych Gliwic stwierdzono aż 20–24 pary (Betleja i in. 2007), a obecnie brak pewnych informacji o jej gniazdowaniu z terenu miasta. Pod koniec XX w. pójdzka zasiedlała najliczniej dwa obszary w granicach konurbacji

górnos Śląskiej, a przynajmniej te tereny były wówczas najlepiej przebadane. Gatunek zasiedlał wówczas powszechnie peryferia miast w krajobrazie rolniczym w pasie od Radzionkowa, przez Piekary Śląskie, Bytom, Chorzów, Świętochłowice, Siemianowice Śląskie aż po przedmieścia Czeladzi, Będzina i Sosnowca (Bank Informacji Awifaunistycznych Górnośląskiego Koła Ornitologicznego). Lepiej przebadane z tych miast okazały się dość licznie zasiedlone, np. w samych Siemianowicach Śląskich występowało wówczas 7–8 par (Kitowski i Grzywaczewski 2010). Na obszarze tym nastąpił jednak drastyczny spadek liczebności pójdzki i obecnie znane są tylko pojedyncze pary, a w większości z tych miast nie notuje się już w ogóle gniazdowania pójdzki. Drugi licznie zasiedlony obszar to pas ciągnący się od południowych gmin powiatu gliwickiego po powiat mikołowski. W rejonie tym pójdzka nadal jest dość powszechnie występującym gatunkiem z liczebnością szacowaną na ok. 20–40 par (G. Schneider, W. Miłoś, R. Tkocz, S. Beuch, KAŚ 2022, ornitho.pl). Choć brak stamtąd dokładnych danych z końca XX w., to na podstawie wysokich aktualnych zagęszczeń (np. po 3–4 pary w jednej wsi) można przypuszczać, że liczebność nie zmieniła się znacząco. Można więc założyć, że parametry siedliskowe, a także dostępność pokarmu i odpowiednich nisz gniazdowych jest tu nadal optymalna dla pójdzki.

W Chudowie – jednej z małych miejscowości na tym obszarze (pow. gliwicki) znane jest stanowisko lęgowe pójdzki z gniazdem zasiedlanym niemal nieprzerwanie od co najmniej 1988 r. Gniazdo

znajduje się na wysokości 5,8 m, w otworze w stropodachu, w dwukondygnacyjnym domu jednorodzinnym. Dom został zbudowany w połowie lat 80. XX w. i przez kilka lat stał niezamieszkały w stanie surowym. Pierwsze pewne gniazdowanie pójdzki stwierdzono tam w 1988 r., a w następnym roku do domu tego wprowadziła się rodzina Schneiderów, która, wraz z sowami, mieszka tam nieprzerwanie do teraz. Dzięki temu wiadomo, że gniazdo to było zasiedlane przez łącznie 35 sezonów lęgowych. Wyjątkiem był jedynie 2006 r. kiedy po mroźnej i śnieżnej zimie ptaki nie przystąpiły do lęgów. Warunki atmosferyczne zimy w sezonie 2005/2006 były najbardziej surowe w całej dekadzie 2001–2010 ze średnią minimalną temperaturą w styczniu sięgającą -13,1°C (<http://en.tutiempo.net/climate>). Jest to zgodne z powszechną wiedzą, że mroźne zimy stanowią istotny czynnik odpowiedzialny za naturalne spadki liczebności pójdzki (Grzywaczewski 2006). W każdym innym sezonie lęgowym pójdzki zasiedlały ten sam otwór w stropodachu i regularnie odnosiły tu sukces lęgowy. Młode (zwykle 3–4) opuszczały gniazdo w każdym sezonie lęgowym, zazwyczaj pomiędzy 31.05 a 22.06, najczęściej jednak w pierwszej połowie czerwca. Tuż po wyjściu z gniazda przesiadywały najczęściej bezpiecznie na balkonie domu (bezpośrednio pod otworem wlotowym). W promieniu 500 m od budynku, a więc w maksymalnej odległości żerowania pójdzek od gniazda (Poprach i in. 2018), siedlisko cechuje bardzo duża różnorodność. Ok. 40% tego okręgu stanowi teren zabudowany (przede wszystkim domy jednorodzinne). Zabudowa ta nie jest jednak

Fot. 1. Dorosła pójdzka w otworze wlotowym do gniazda w stropodachu bydunku zasiedlanego przez 35 sezonów lęgowych (fot. G. Schneider)

Photo 1. An adult Little Owl at nest entrance in the flat roof of a building inhabited for 35 breeding seasons

zwarta, a pomiędzy poszczególnymi domami lub mniejszymi grupami domostw znajdują się liczne niewielkie przydomowe poletka uprawne albo puste niezabudowane działki zarośnięte roślinnością ruderalną. Łącznie tereny pól uprawnych, zarówno przydomowych, jak i większych pól na obrzeżach miejscowości, stanowią kolejne 40% powierzchni w okręgu o promieniu 500 m wokół gniazda. Pozostałe 20% to obszary trawiaste, przede wszystkim łąki w dolinie rzecznej (oddalone 150 m od gniazda), a także stadion piłkarski (100 m) oraz w dużej części niezagospodarowany (porośnięty trawą) obszar cmentarza (160 m).

Duży udział urozmaiconych terenów łowieckich, w tym przede wszystkim niskich (20–40 cm) obszarów trawiastych

i ugorów, jest szczególnie istotnym elementem sprzyjającym pójdze (np. Grzywaczewski 2006, Śálek i Lövy 2012, Kitowski i Stasiak 2013). Jako optymalne siedliska, w którym gatunek osiąga najwyższe zagęszczenia w Europie środkowej, podaje się właśnie tereny urozmaicone siedliskowo, z dużym udziałem odpowiednich terenów łowieckich i stanowisk obserwacyjnych (niskich drzew, płotów, słupków) oraz oczywiście odpowiednich miejsc gniazdowych. Mimo tych, wydawałoby się dość wymagających warunków, pójdzka jest gatunkiem plastycznym siedliskowo, zarówno w obrębie populacji krajowej (Żmihorski i in. 2009) jak i na całym świecie, gdzie w zależności od szerokości geograficznych preferuje bardzo szerokie spektrum sie-

dlisk (van Neuwenhuyse i in. 2011). Jednak to właśnie niekorzystne zmiany siedliskowe uznaje się jako najważniejszy czynnik odpowiedzialny za spadek liczebności gatunku na wielu obszarach (van Harxen i in. 2020). Intensyfikacja rolnictwa, a także wprowadzanie zwartej zabudowy wiąże się z likwidacją lub zubożeniem potencjalnych terenów łowieckich oraz schronień pójdzki, a więc łąk, pastwisk, sadów, alei wierzbowych itp. (Żmihorski 2005, Grzywaczewski 2006, Kitowski i Stasiak 2013). Badania przeprowadzone w południowych Morawach wykazały, że spadki liczebności pójdzki nie zależą jednak tylko od zmian siedliskowych. Porównanie udziału poszczególnych typów siedlisk w promie-

niu 500 m od stanowisk pójdzki w kilku miejscowościach pomiędzy latami 1976–1977 a 2014 r. wykazały nieistotne zmiany biotopu w tym czasie. Mimo to liczebność pójdzki na tym obszarze znacząco spadła, czego głównym powodem miał być spadek dostępności miejsc lęgowych (Poprach i in. 2018). Do podobnych wniosków doprowadziły również badania na Lubelszczyźnie, gdzie wyburzenia i remonty zasiedlanych dotąd przez sowy starych budynków różnego przeznaczenia, w połączeniu z porzucaniem wypasu bydła (a więc i likwidacją pastwisk), były najbardziej istotnym czynnikiem wpływającym na spadek lokalnej liczebności (Kitowski i Stasiak 2013).

Wygląda więc na to, że w sąsiedztwie

Fot. 2. Podloty pójdzki na kominie zasiedlanego od 35 lat domu w powiecie gliwickim (fot. G. Schneider)

Photo 2. Little Owl fledglings on the chimney of the building inhabited for 35 years in Gliwice district

budynku w Chudowie, w którym pójdzki gnieźdzą się od 35 lat, spełnione są najważniejsze wymagane warunki – a więc zachowana jest duża różnorodność siedlisk w rewirze łowieckim, ze znaczącym udziałem terenów trawiastych, a także obecne jest miejsce gniazdowe, które (celowo) nie jest poddawane żadnym zabiegom remontowym, właśnie po to aby sowy nie opuściły stanowiska. Prawdopodobnie więc pozytywny stosunek właściciela budynku i jego dobra znajomość zwyczajów gatunku, w połączeniu ze stabilnymi warunkami siedliskowymi w rewirze, zapewnia pójdzkom niezmiennie dobre warunki do bytowania przez już kilkadziesiąt lat. Dowodem na to jest choćby regularnie odnoszony sukces lęgowy tej pary. Dla porównania w innej wsi na tym obszarze, w sąsiednim pow. mikołowskim, właściciel domu z gniazdem pójdzki przeprowadził celowy remont poddasza w celu pozbycia się sów, których odgłosy przeszkadzały rodzinie. Wprawdzie zrobił to po sezonie lęgowym, jednak wyeliminował dogodne miejsce lęgowe w terytorium tej pary. Podobne, a nawet bardziej drastyczne podejście do sów może być bardziej powszechne. Niestety zabobony i wierzenia związane z obecnością sów w okolicy domu są na polskich wsiach nadal powszechne i (na wszelki wypadek) traktowane poważnie. Prawdopodobnie więc przychylnie podejście właściciela domu w Chudowie do sów i ich gniazda mógł wpłynąć na fakt, że ptaki te gniazdują w tym domu od 35 lat, co jest prawdopodobnie jedynym takim przypadkiem znanym w Europie. Wieloletnie lęgi pójdzki w tym samym gnieździe oczywiście zdarzają się, choć

najczęściej trwają nie dłużej niż kilka sezonów. Badania 35 gniazd pójdzki w południowych Morawach na przestrzeni 16 lat (1998–2014) wykazały, że 51% (n = 18) z nich było zasiedlonych tylko przez jeden sezon lęgowy. Dwa gniazda były zasiedlone najdłużej - nieprzerwanie przez 6 lat (Poprach i in. 2018). Mikkola (1983) wspomina o najdłużej zasiedlonym gnieździe w Wielkiej Brytanii – ponad 25 lat. W Holandii notowano pojedyncze przypadki zasiedlania tych samych budek lęgowych przez maksymalnie 30 i 32 lata (R. van Harxen – inf. niepubl.). Na Polesiu Lubelskim w jednym budynku po byłym PGR pójdzki gnieździły się przez „niecałe 30 lat”, choć z częstymi przerwami (G. Grzywaczewski – inf. niepubl.). Oczywiście wszystkie przypadki dłuższego gniazdowania z pewnością nie dotyczą wciąż jednej i tej samej pary. Maksymalna odnotowana długość życia pójdzki na wolności to 17 lat (Mikkola 1983). Poszczególno partnerzy w parze z pewnością więc co jakiś czas zmieniali się – zwykle jeden z ptaków musiał ginąć bądź być przepędzony, a „ciągłość” zasiedlenia gniazda utrzymywał wtedy zapewne drugi partner (R. van Harxen – inf. niepubl.).

W XX w. środkowoeuropejskie populacje pójdzki, w tym i polska, gnieździły się przede wszystkim w dziuplach starych drzew, głównie w wierzbach w drzewach owocowych (Gotzman i Jabłoński 1972, Mikkola 1983, Żmihorski 2005). W ostatnich 20–30 latach niemal cała krajowa populacja gniazduje w budynkach różnego typu (Grzywaczewski 2006), a zasiedlanie dziuplastych drzew zdarza się wyjątkowo lub tylko lokalnie, np. w dolinach Warty

i Noteci (Ławicki i Rubacha 2008). Jako że jednym z głównych czynników odpowiedzialnych za spadki liczebności pójdzki w Europie jest niedobór odpowiednich miejsc gniazdowych, zasadne jest prowadzenie czynnej ochrony gatunku poprzez wieszanie budek lęgowych o specjalnych parametrach dedykowanych tej sowie. Zabiegi te mają szczególny sens w miejscach, gdzie pójdzka występuje nadal oraz gdzie w zasięgu potencjalnego rewiru dostępne są optymalne elementy środowiska – odpowiednie tereny łowieckie wraz z licznymi punktami obserwacyjnymi, a także schronieniami (szpalerzy starych drzew, opuszczone budynki) (Grzywaczewski 2006). Takim obszarem na Górnym Śląsku, są jeszcze niektóre gminy pow. gliwickiego i pow. mikołowski. Pójdzki występują tu wprawdzie nadal dość licznie, jednak postępujące zanikanie odpowiednich nisz, w tym miejsc gniazdowych, jest raczej nieuniknione. Stare domy są i będą burzone lub poddawane remontom, a liczne wciąż puste działki i małe poletka między budynkami będą z pewnością sukcesywnie zagospodarowywane. Na razie nie grozi to wprawdzie opisywanemu tu rekordowo długo zasiedlanemu gniazdu z powiatu gliwickiego, ale dla utrzymania stabilności całej tej populacji konieczne byłoby rozważenie wprowadzenia działań ochrony czynnej na tym obszarze. Również, a może nawet przede wszystkim, w miejscowościach gdzie pójdzka występuje wciąż dość licznie.

Podziękowania

Za cenne wskazówki i własne niepublikowane dane o wieloletnim zasiedlaniu budynków przez pójdzki chcielibyśmy podziękować dr. hab. Grzegorzowi Grzywaczewskiemu, Driesowi van Nieuwenhuyse oraz Ronaldowi van Harxen.

Summary

The note describes a case of Little Owl breeding in the same detached house (in the flat roof hole) over 35 seasons. The building is located in Chudów, a small locality in Gliwice district in Upper Silesia, in an area where Little Owl is still a relatively abundant breeding species. The house was built in the 1980s and has been inhabited by Little Owls since at least 1988. In 1989 a human family moved in and has lived there ever since, together with the owls. The birds have nested in nearly every season in 1988–2022, except 2006, when they failed to breed after the harsh winter 2005/2006. It is probably the longest known record of a site occupation by Little Owl in Europe, although cases of 25, 30 or 32-year long occupation have been reported from UK and Netherlands. Still, such cases are rare enough to deserve publication, all the more since the species is affected by a severe decrease of abundance in most of Europe, with the shortage of suitable nest sites being one of its main reasons. The Polish population of Little Owl has declined from 1000–1500 breeding pairs at the turn of the 20th century to 500–1000 pairs in 2013–2018.

Literatura

- Betleja J., Cempulik P., Chrul Z., Grochowski T., Ostański M., Schneider G., Szlama D.** 2007. Atlas ptaków lęgowych Gliwic, rozmieszczenie i liczebność w latach 1988-1990. Roczn. Muz. Górnśl. (Przyroda) 17: 1–158.
- Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L.** 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013–2018: stan, zmiany, zagrożenia. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1–80.
- Gotschalk T. K., Ekschmitt K., Wolters V.** 2011. Efficient placement of nest boxes for the little owl (*Athene noctua*). J. Raptor Res 45: 1–14.
- Gotzman J., Jabłoński B.** 1972. Gniazda naszych ptaków. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa, ss. 152–152.
- Grzywaczewski G.** 2006. Stan populacji pójdzki *Athene noctua* w Polsce. Not. Orn. 47: 147–158.
- Kitowski I., Grzywaczewski G.** 2010. Occurrence of the Little Owl *Athene noctua* in towns and cities of Poland. Institute of Landscape Ecology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava.
- Kitowski I., Stasiak K.** 2013. The disappearance of Barn Owl *Tyto alba* and Little Owl *Athene noctua* occurrence sites in farmland in East Poland. Ekologia 32: 361–368.
- Ławicki Ł., Rubacha S.** 2008. Zmiany liczebności pójdzki *Athene noctua* w dolinach Warty i Noteci w województwie lubuskim. Not. Orn 49: 169–175.
- Mikkola H.** 1983. Owls of Europe. Buteo Books, Vermilion, ss. 126–135.
- Poprach K., Opluštil L., Krause F., Machar I.** 2018. Land-use changes at nest sites of the Little Owl (*Athene noctua*) in the South-Moravian region of the Czech Republic. J. of Landscape Ecology 11: 19–34.
- Sunde P., Thorup K., Jacobsen L. B., Holsegård-Rasmussen M.H., Ottessen N., Svénné S., Rahbek C.** 2009. Spatial behaviour of little owls (*Athene noctua*) in a declining low-density population in Denmark. J Ornithol 150: 537–548.
- Šálek M., Lövy M.** 2012. Spatial ecology and habitat selection of Little Owl *Athene noctua* during the breeding season in Central European farmland. Bird Conservation International 22: 328–338.
- Tome R., Bloise C., Korpimäki E.** 2004. Nest-site selection and nesting success of little owls (*Athene noctua*) in mediterranean woodland and open habitats. J. Raptor Res. 38: 35–46.
- van Harxen R., Stroeken P., Boudewijn T.** 2020. *Athene noctua* Little Owl. W: Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G., Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change, European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 414–415.
- van Nieuwenhuysse D., Genot J.-C., Johnson D. H.** 2011. The Little Owl. Conservation, Ecology and Behaviour of *Athene noctua*. Cambridge University Press, London.
- Zabala J., Zuberogoitia I., Martínez-Climent J.A., Martínez J.E., Azkona A., Hidalgo S., Iraeta A.** 2006. Occupancy and abundance of Little Owl *Athene noctua* in an intensively managed forest area in Biscay. Ornis Fennica 83: 97–107.
- Żmihorski M.** 2005. Pójdzka *Athene noctua*. W: Mikusek R. (red.). Metody badań i ochrony sów. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Kraków, ss. 105–113.
- Żmihorski M., Romanowski J., Osojca G.** 2009. Habitat preferences of a declining population of the little owl, *Athene noctua* in Central Poland. Folia Zool. 58: 207–215.